

พัชรีย์ บุญเฉลียว. 2550. พลวัตการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง
กรณีศึกษา บ้านพาลูกา ตำบลชะโนด อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์,
อาจารย์สมใจ ศรีหล้า

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน
ริมฝั่งแม่น้ำโขงและสิทธิในการเข้าถึงและการควบคุมทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง
เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการวิจัยภาคสนามใช้วิธีการสัมภาษณ์
เชิงลึก รวมถึงการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลประกอบไปด้วย ผู้รู้
ในชุมชน สมาชิกในชุมชนและกลุ่มบุคคลภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
ในชุมชน พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้คือ บ้านพาลูกา ตำบลชะโนด อำเภอหว้านใหญ่ จังหวัด
มุกดาหาร

ผลของการศึกษาพบว่า ในชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงโดยเฉพาะในพื้นที่กรณีศึกษานั้น มี
พลวัตการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยแบ่งเป็น 3 ยุค คือ 1) ยุคการตั้งถิ่นฐาน
(เริ่มตั้งถิ่นฐาน-พ.ศ. 2504) เป็นยุคที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถ
เข้าถึงและควบคุมทรัพยากรธรรมชาติได้โดยข้อตกลงของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
ของชุมชนนั้นมีลักษณะพึ่งพาธรรมชาติ มีการใช้ทรัพยากรแบบยังชีพ แต่ทรัพยากรธรรมชาติที่
มีค่าในสมัยนั้นกลับถูกนำไปเป็นเครื่องราชบรรณาการและการส่งส่วยให้กับหัวเมืองเอกหรือเมือง
มุกดาหาร เพื่อส่งต่อไปที่ส่วนกลางหรือกรุงเทพฯ 2) ยุคหมู่บ้านสืบทอดพัฒนาได้แผนการพัฒนา
(พ.ศ. 2505 - พ.ศ. 2528) เป็นยุคที่ทรัพยากรธรรมชาติไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม สืบเนื่อง
จากในยุคแรกที่มีการนำทรัพยากรธรรมชาติออกไปสู่ภายนอกมากขึ้น อีกทั้งชาวบ้านเริ่มไม่
สามารถเข้าถึงและควบคุมทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนได้ เนื่องจากการเข้ามาของกระแส
ภายนอกทั้งการพัฒนาและการควบคุมทรัพยากรธรรมชาติจากภาครัฐและการเปลี่ยนแปลงทาง
การเมือง การปกครองของประเทศเพื่อนบ้านได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
ของชุมชน และ 3) ยุคการให้สัมปทานอุตสาหกรรม (พ.ศ. 2529-ปัจจุบัน) เป็นยุคที่สภาพ
ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะในแม่น้ำโขงและทรัพยากรริมฝั่งไม่เพียงพอต่อความต้องการของ
คนภายในชุมชน ชาวบ้านพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติน้อยลงกว่าเดิม ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่
อย่างจำกัดนั้นได้ส่งผลต่อการกำหนดข้อตกลงต่อกันในการเข้าถึงและการควบคุมทรัพยากร
ธรรมชาติที่สืบเนื่องจากการพัฒนาประเทศในยุคที่แล้มาที่พยายามสร้างความเจริญโดยเน้นการ

เติบโตทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้อุตสาหกรรมการก่อสร้างขยายตัวอย่างเต็มที่ ความต้องการทรายในการก่อสร้างทวีสูงขึ้น ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของท่าทรายอย่างรวดเร็ว จนทำให้พื้นที่ที่มีศักยภาพในการให้ผลผลิตทรายสูงนั้นได้ถูกกลุ่มธุรกิจดูดทรายเข้ามาสัมปทาน แม้ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งทำมาหากินของชุมชน

สำหรับสิทธิในการเข้าถึงและการควบคุมทรัพยากรธรรมชาตินั้น แบ่งเป็น 2

กลุ่ม คือ 1) สิทธิการเข้าถึง การควบคุมและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งได้แก่ ข้อตกลงในลักษณะที่เป็นกฎหมายและข้อตกลงที่เป็นการสืบทอดที่ดินริมฝั่งแม่น้ำโขงตามประเพณี 2) สิทธิการเข้าถึง การควบคุมและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินี้ในแม่น้ำโขง ซึ่งได้แก่ ข้อตกลงในลักษณะที่เป็นทางการ คือ การดำเนินการผ่านกฎหมาย การติดต่อประสานงานผ่านคนในชุมชนด้วยระบบตัวแทนหรือกลุ่มผู้นำในชุมชน สำหรับข้อตกลงในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ คือ ข้อตกลงกับบริษัทดูดทรายในทางตรง ได้แก่ การดูดทรายในเวลาที่กำหนด การฉีดพรมน้ำบนถนน การให้ชาวบ้านในหมู่บ้านนำทรายมาใช้ประโยชน์ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย การต่อรองให้คนในชุมชนได้มีอาชีพเสริม การต่อรองให้ท่าทรายช่วยเหลือชุมชนในงานบุญประเพณีด้วยงบประมาณและสิ่งของ และข้อตกลงทางอ้อมที่ผ่านกระบวนการตอบโต้โดยใช้ประวัติศาสตร์ของชุมชน ส่วนข้อตกลงในเรื่องการหาปลา ได้แก่ การจัดระเบียบในการเข้าถึงทรัพยากรโดยชุมชนเป็นผู้วางกฎระเบียบให้เป็นการเข้าถึงอย่างยุติธรรม คือ “การชาวลง” และ “การเข้าคิวไหลมอง” สำหรับข้อตกลงในลักษณะที่เป็นความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อในเรื่องเมืองโบราณ ความเชื่อในเรื่องพญานาค ความเชื่อในเรื่อง “ศาลปู่ตา” หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าชุมชน

Phatcharee Boonchaleaw. 2007. **The Dynamics of Natural Resource Management of
A Community on the Mekong Riverbank : A Case Study of Ban Phaluka,
Tambon Chanod, Amphoe Wanyai, Changwat Mukdahan.** Master of Arts
Thesis in Development Sociology, Graduate School, Khon Kaen University.

Thesis Advisors Committee : Assistant Professor Dr. Viyouth Chamruspanth,
Mrs. Somjai Srila

ABSTRACT

The purposes of this qualitative research were to study the dynamic of Mekong natural resources management and the Mekong community's accessible and controlling right to the natural resources. The study employed various methods including documentary and field researches, such as in-dept interviewing, participatory and non-participatory observations. The key informants involved local specialists, community members and stake holders in the community's natural resources. The study focused on the community in Phaluka Village, Chanod Sub-district, Wanyai District, Mukdahan Province.

The research findings found that the community near the Mekong River Bank in the studied area had dynamic of natural resource management of community by classifying into 3 periods: 1) the period of settlement (the beginning of settlement-1961), it was the period with fertile natural resources, the villagers could access and control the natural resources by the agreements of community. The management of their natural resources of community was depended on the nature. There was the natural resource use as for living. But, the valuable natural resources of that period were used as royal gifts and going to render service for the major province or Mukdahan Province in order to refer to the central area or Bangkok, 2) the period of pink village under the developmental plan (1962-1985), it was the period with not as fertile as in the former time since the first period including the use of natural resources to outside more. Besides, the villagers were not able to access and control the natural resources in their own community since the entering of outside trend both of development and control of natural resources from government sector and political and governmental changes of the nearby countries became influencing natural resource management of community, and 3) the period of providing

a concession in evacuating sand (1986-present), it was the period of natural resource condition especially in the Makong River and natural resources at the bank were not sufficient with the needs of people in community. The villagers less depended on natural resources. The limited natural resources affected the determination of agreement with each other in the access and control of natural resources since the national development in the former period focusing on the economic growth development. As a result, the building industrial fully expanded. The need for sand was increasing. It quickly affected the expansion of sand landing until the area with potentiality of producing the sand product was gone to render service by business group even in the area of doing for a living of community.

For the right of access and control of natural resources, it was classified into 2 groups: 1) the right to access, control, and use for benefit of natural resources in the area the Makong River Bank including the lawful and descended agreement of the land of the Makong River Bank according to tradition, and 2) the right to access, control, and use for benefit from natural resources in the Makong River, it included the formal agreement as the implementation of passing the bill, cooperating and communicating through people in community by system of representative or leader group in community. For the informal agreement, it consisted of the agreement with the sand evacuation in direct way including the sand evacuation within the specific time, showering water on the street, allowing villagers in the village use sand for benefit without any expense, bargaining for people in the village could have side line occupation, bargaining for the community support in traditional good deeds by the budget and things, and indirect agreement through the process by using village history. For the agreement of fishing, it consisted of the organization of access system in natural resources by the community order of rule and principle for justice access. It was "Sao Luang" and "Kao Khiw Lai Mong". For the agreement of belief, it consisted of the belief in ancient province, the belief in Naka, the belief in "San Poo Ta", or miraculous things in community forest.